

За "ревизията на прехода" и вредата от популизма

През последните дни отново се заговори за „ревизия на приватизацията“ и едва ли не за „ревизия на целия преход“. Обикновено такива дискусии се подхващат в навечерието на парламентарни избори и от тази гледна точка, ние сме изненадани, че точно сега на някого е необходимо да възбужда общественото мнение с една многократно използвана чак до изхабяване тема.

Става дума за намерението да се промени Конституцията на Република България, за да се премахне давностния срок за престъпления, извършени в хода на приватизацията у нас. Тук няма да се занимаваме с риторични въпроси от типа на: „Няма ли други, по-тежки престъпления, за които да се премахне давността?“. Ще отбележим само своето разочарование от новата вълна на популистко говорене, която заплашва да ни залее.

Смятаме, че няма здравомислещи хора, които да очакват някакви забележими, реални резултати от предлаганата промяна. Всички знаем, че има много сделки, които са укорими, дори крайно укорими от морална гледна точка, но за съжаление те са осъществени при спазване на съществуващата нормативна база. Това се отнася в пълна степен за знакови сделки, които са предизвиквали силна негативна обществена реакция. Те са най-вероятно неморални, но за съжаление са и законни.

Моралното осъждане на тези сделки отдавна е направено, но то не води до каквито и да са правни последици. Довело е до последици на парламентарните избори. Можем само да съжаляваме, за несъвършенствата на нормативната база, които позволиха да се извършат сделки, които са неприемливи от гледна точка на обичайното разбиране за почтеност.

Едновременно с това, трябва да се подчертае, че поредният опит да се демонизира приватизацията като цяло е изключително неприемлив. Огромна част от сделките по приватизацията са осъществени не само при спазване на законовите процедури, но и без да се влиза в какъвто и да е конфликт с моралните норми. Без приватизация няма частна собственост и пазарна икономика, а без тях няма демокрация. Масовата приватизация в България роди капиталовия пазар и фондовата борса. Ще оставим отговора на въпроса „Можеше ли по-добре?“ на изследователите, анализаторите и историците.

Повтаряйки тези азбучни истини, ние се питаме защо политици, които се идентифицират като „десни“, отговарят с подобни „леви“ и популистски лозунги.

Нашето убеждение е, че подобни действия ще имат двояк отрицателен ефект. От една страна, за кой ли път на инвеститорите ще се демонстрира, че частната собственост в България не е гарантирана и не се защитава в достатъчна степен.

От друга страна, подобна акция по „ревизия на прехода“ дава признаци на казус бели (повод за война), доколкото възможността по десетки хиляди сделки да могат да се образуват масирано наказателни производства, ще рефлектира задължително в образуването на безброй производства на КОНПИ по отнемане на „незаконно придобито имущество“ и потоп от наказателни и граждански дела без смисъл.

Подобно начинание няма как да не завърши с провал за прокламираните цели по причините посочени по-горе, а и поради противоконституционността си /видно от приложения кратък правен анализ – Приложение 1/. Но в същото време то не е никак безобидно, т.к. може да причини неизброими и тежки имуществени последици, които в последна сметка ще бъдат отнесени на гърба на данъкоплатеца. Тази част от избирателния корпус, която възлага надежди „ревизията на прехода“ да въздаде справедливост за неморално поведение в предишни периоди със сигурност ще бъде безкрайно разочарована. Тази акция няма да донесе никому политически дивиденди.

Ние желаем политическа стабилност в страната и отговорно отношение към парламентарното време. Призоваваме народните представители и политическите сили да не пилеят обществена енергия, сили и време за безсмислен популизъм и да се съсредоточат върху истинския дневен ред на законодателния процес.

В изказвания пред медиите председателят на Комисията по правни въпроси в Парламента и други депутати заявяват намерения за следните промени: а) в Конституцията, която да се допълни с нова т. 8 в чл. 31 за непогасяването по давност на тежки престъпления, извършени при или по повод на приватизацията в периода 1992-2017 г.; б) в Наказателния кодекс, който да се измени, като се увеличи давността за престъпления, свързани с приватизацията от 10 на 47 години.

Очевидно е противоречието между обявените две законови промени.

Досега не са налице конкретни законопроекти, които да включват декларираните от депутатите цели за промени, насочени към отпадане/увеличаване на давността за престъпления при приватизацията, извършена в периода 1992-2017 г.

Независимо от това ще бъдат противоконституционни, както евентуалното допълнение в Конституцията, така и евентуалното изменение в Наказателния кодекс:

1. Промените в Конституцията, извършени по реда на чл. 153 от нея, не представляват абсолютен и безусловен инструмент за легализиране на нов конституционен принцип/правило, респ. – за обосноваване на конституционност на последващи законови изменения.

1.1. При всяка конституционна промяна следва да се съблюдават общите конституционни принципи (Решение № 7/13.09.2006 г. на Конституционния съд по к.д. № 6/2006 г.), за което Конституционният съд упражнява контрол за конституционност (Решение № 3/10.04.2003 г. на Конституционния съд по к.д. № 22/2002 г.).

1.2. Евентуалното приемане на посоченото по-горе допълнение на чл. 31 от Конституцията би противоречало на конституционните принципи на правовата държава (чл. 4), на равенство на гражданите (чл. 6, ал. 2) и на неотменимост на правата на гражданите (чл. 57, ал. 1 от Конституцията):

а) Принципът на правовата държава (чл. 4) ще бъде нарушен, тъй като за определен вид престъпления се заличава с обратна сила ефектът от законово съществуваща изтекла давност, като за същите престъпления се предвижда, че те вече не се погасяват по давност.

Подобен подход е още повече недопустим и поради обстоятелството, че конституционната промяна се прави по причина, че държавата в законово предвидения давностен срок не е упражнила нормативното си задължение за контрол и наказание. Този подход е порочен, тъй като отваря възможности за нови конституционни допълнения в чл. 31 по отношение на всички престъпления, за които в давностния срок държавата бездейства. Такива конституционни промени ще дестимулират държавните органи да изпълняват надлежно и в срок техните задължения по отношение на престъпленията. Наказателното преследване в давностния срок е от изключително важно значение, защото то гарантира във висока степен сигурност при установяване на престъпленията, респ. – тяхното наказателно преследване. В този смисъл е и Решение № 12/13.10.2015 г. на Конституционния съд („Обобщено, съществуването на института на давността е оправдано, както от невъзможност за ефективно осъществяване на генерална и специална превенция, така и от възникващи огромни процесуални затруднения, свързани най-вече с доказването на престъплението“.)

б) Принципът на равенството на гражданите (чл. 6, ал. 2) ще бъде нарушен по причините, посочени в предходната б. „а“. Някои от престъпленията, свързани с приватизацията няма да бъдат наказателно преследвани, поради изтеклия твърде продължителен срок от извършване на престъплението и „огромните процесуални затруднения, свързани най-вече с доказване на престъпленията“ (вж. по-горе Решение № 12/13.10.2015 г.). Доказване на друга част от престъпленията – поради една или друга причина, ще се окаже по-лесно, от което се предполага, че за тях ще има наказателни присъди.

в) Принципът на неотменимост на правата на гражданите (чл. 57, ал. 1) ще бъде нарушен, тъй като придобитото (поради изтекла законовата давност) право от граждани, извършили престъпления при приватизацията (1992-2017 г.) ще бъде отнето.

2. Промените в Наказателния кодекс ще бъдат противоконституционни, независимо от това дали ще се приеме, или няма да се приеме нова конституционна поправка.

2.1. При наличие на противоконституционна промяна в Конституцията относно давността за престъпления, свързани с приватизацията (вж. аргументите в т. 1 по-горе), противоконституционно ще бъде и съответстващото на тази промяна законово изменение в Наказателния кодекс.

2.2. При неизвършване на конституционната промяна, посочена в предходната т. 2.1., евентуалното изменение в Наказателния кодекс на разпоредбата за давността (относно престъпленията, свързани с приватизацията в периода 1992-2017 г.) ще бъде също противоконституционно, като несъобразено с конституционните принципи на правовата държава (чл. 4) и на неотменимост на правата на гражданите (чл. 57, ал. 1):.

а) Евентуалното законово изключване на давността за посочения вид престъпления ще бъде противоконституционно, тъй като ще противоречи на ограничителната конституционна норма на чл. 31.

б) Евентуалното изменение на Наказателния кодекс в насока увеличаване на давността от 10 на 47 години ще бъде противоконституционно, като несъобразено с принципа на правовата държава (чл. 4 от Конституцията).

Посоченият конституционен принцип включва и изискването за законова съразмерност, което в случая означава съразмерност на тежестта на престъпленията с наказанията за тях (респ. - с условията за налагането им). Липсата на такава съразмерност създава условия и усещане за липса на морал и справедливост. „В правовата държава търсенето на справедливост не би трябвало да ни отвежда другаде, освен до върховенството на правото. Наказателните закони трябва да съобразяват също и с възприетите от обществото морални принципи, но те не трябва да се прилагат като символичен акт на една закъсняла, поради което – и непостижима справедливост“ (цит. Решение № 12/13-10.2016 г. на Конституционния съд). От цитирания аргумент на Конституционния съд следва изводът, че изключването на давността или увеличаването на давностния срок за престъпления, свързани с приватизацията за периода 1992-2017 г. всъщност ще пренебрегне върховенството на закона, тъй като ще бъде символичен акт на една закъсняла, поради което и непостижима справедливост.

Най-продължителната давност в сега действащия Наказателен кодекс е 35 години – при убийство на две или повече лица (чл. 80, ал. 1, т. 1), считано за сериозно престъпление, за квалифицираните състави на което се предвижда и най-тежко наказание (доживотен затвор). От тази гледна точка нормирането на още по-продължителна 47 годишна давност за престъпление, свързано с приватизацията (което се счита за престъпление по служба – вж. чл. 283а от Наказателния кодекс) е абсолютно несъразмерно, като се има предвид, че сега действащият чл. 283а от Наказателния кодекс предвижда за този вид престъпление максимално наказание от 10 години лишаване от свобода.

б) Евентуалното изменение на Наказателния кодекс в насока увеличаване, или изключване на давността по отношение на престъпленията, свързани с приватизацията ще бъде в нарушение на конституционния принцип на неотменимост на правата на гражданите (чл. 57, ал. 1) по съображенията, изложени по-горе в т. 1, б. „в“. Към това следва да се добави, че в случай, че изменението бъде в насока увеличаване на давностния срок от 10 на 47 години, то в този период е действала и Конституцията, от 1971 год., която също включва правило за забрана на обратно действие на наказателни норми.

в) В подкрепа на изложеното по-горе становище за несъобразяване на принципа на правовата държава (чл. 4 от Конституцията) са и почти всички мотиви на Конституционния съд, изложени в негово Решение № 12/13.10.2016 г. по повод на спора за противоконституционност на чл. 79, ал. 2, т. 2 от Наказателния кодекс, с която не се изключват от давност престъпленията, извършени в периода от 9 септември 1944 г. до 10 ноември 1989 г. от членове на ръководни органи на Българската комунистическа партия, както и от трети лица, на които са възложени ръководни длъжностни или партийни функции. В тази връзка ще бъдат цитирани само няколко изречения от цитираното Решение, като напълно приложими аргументи към обсъждания въпрос: „Абсолютно неоправдано е да не се зачита погасителна давност, която е текла след възстановяване на демокрацията в страната (според законодателя – след 10 ноември 1989 г.), включително по времето, когато действа Конституцията от 1991 г.“. „Правната сигурност означава и относителна стабилност и последователност в законодателната уредба на наказателната репресия. Обратното затруднява субектите на правото да открият валидното правило към даден момент и спрямо това да осмислят своето поведение. Институтът на давността, както бе посочено по-горе в предварителните бележки, има дълга история и е познат и възприет във всички български наказателни закони“. Изключването на давността по отношение на определен вид престъпления „не може да гарантира изискваната от чл. 4, ал. 1 от Конституцията стабилност на законодателството и правна сигурност, с което се открива възможност за разрушаване на авторитета на правото“.